

waarom wij (niet) lezen ... leesbevordering in vlaanderen. theorie en praktijk (*)

bieke jongen

Filosofen over cultuur is ongetwijfeld in. Ook in dit tijdschrift werden reeds heel wat pagina's gewijd aan wat Els De Bens het 'Verhitte cultuurdebat' noemt. De betreffende artikels gaan vooral over voor- en nadelen van televisie en televisiekijken. In deze bijdrage ontleden we een ander segment van dit debat, de leescultuur. We trachten enkele mythen te doorprikken, we ontleden de Vlaamse situatie en gaan op zoek naar de ingrediënten van een helder, efficiënt en haalbaar leesbevorderingsbeleid.

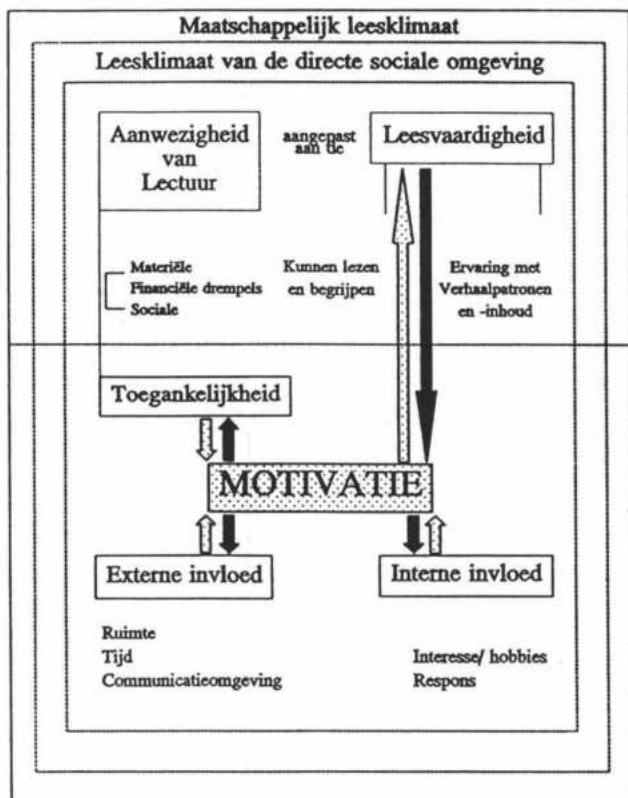
LEESCULTUUR

Wat er ook moge beweerd worden, lezen, gealfabetiseerd en geletterd zijn, zijn geen oubolligheden. Teksten hebben een eigentijdse culturele waarde als drager van cultuurinhouden. Ze vervullen een onvervangbare psychologische, maatschappelijke en intellectuele rol, door de wijze waarop ze de lezer confronteren met zichzelf en met de maatschappij waarin hij leeft. Uit de schaarse statistische gegevens terzake blijkt gelukkig dat wij Vlamingen beweren graag te lezen. Maar wanneer we het effectieve vrijetijdsgedrag beschouwen, scoort het lezen heel wat lager dan bijvoorbeeld televisiekijken of sporten. Zijn deze gegevens nog enigszins positief, dan brengt een nadere analyse van het leesgedrag een andere werkelijkheid aan het licht. Het leesgedrag blijkt negatief gecorreleerd met socio-economische status, leeftijd en attitude van de omgeving ten opzichte van het lezen (bijvoorbeeld Köcher 1990; Hoffman 1991). Het functionele analfabetisme groeit, een toenemende groep mensen wordt kansarm omdat de mate waarin zij het schrift beheersen niet voldoet aan de maatschappelijke en professionele behoeften. Er is dus nood aan 'leesbevordering'.

LEESBEVORDERING

Om dit probleem efficiënt het hoofd te kunnen bieden, is het noodzakelijk enig inzicht in het leesproces en zijn componenten te krijgen. Het lees(bevorderings)proces is immers een complex totaalproces. De leesbevorderaar sleutelt aan een verbroken multivariabel evenwicht. Het voorgestelde lees-communicatie-model houdt rekening met relevante elementen uit schema's van Annerieke Freeman-Smulders (1983), Aidan Chambers (1984:49) en Angela Fritz (1990:103). Het is een grafisch, structureel en dynamisch model, d.w.z. op een visuele manier worden de factoren in hun onderling verband voorgesteld. Tegelijkertijd werpt dit model een licht op de bewegingen binnen het leesproces. Bovendien laat dit communicatiemodel toe vast te stellen welke de zwakke schakels in het proces zijn, zodat leesbevorderingsacties gericht kunnen worden opgezet.

Centrale schakel in het lees(bevorderings)proces is de *motivatie*. Het resultaat van leesbevorderingsacties zou moeten zijn, dat mensen meer/anders lezen, omdat ze (bijkomende) redenen ontdekten hebben om meer/anders te lezen.

De factoren die de leesmotivatie rechtstreeks bepalen, kunnen herleid worden tot vier interdependente elementen:

- materiële, financiële en sociale drempels die de vlotte toegang tot het lezen en tot het boek belemmeren;
- de graad van leesvaardigheid;
- externe invloeden (de ruimtelijke omgeving);
- interne, persoonsgebonden invloeden (interesse, hobby).

Deze elementen zijn ingebed in de maatschappij en worden dus beïnvloed door de maatschappelijke attitude t.o.v. lezen.

We gebruiken ondertussen het woord 'leesbevordering' reeds meermaals. Kern van het gebeuren is: mensen motiveren om meer te lezen. Dit lijkt vanzelfsprekend, doch bij het doornemen van literatuur constateert men al snel heel wat inconsequenties. Leesbevorderaars omschrijven immers zelden precies waarmee ze bezig zijn. De termen leesbevordering en boekpromotie worden beide gebruikt om dezelfde fenomenen aan te duiden. Indien deze termen gedefinieerd of omschreven worden, verwijst men of naar het verhogen van de leesvaardigheid, of naar het bevorderen van de leesmotivatie, of naar het promoten van de lectuurverkoop, of men streeft een combinatie van deze doelstellingen na. In recente teksten is men het erover eens dat 'boekpromotie' verwijst naar campagnes met als hoofddoel een vergroting van de omzet van de boekhandel of uitgeverij (bijvoorbeeld Van Gool 1984:3).

De term 'leesbevordering' definiëren we dan als volgt:

Leesbevordering omvat het geheel van activiteiten waarbij men om principiële redenen planmatig het leesgedrag kwantitatief en/of kwalitatief tracht te beïnvloeden door het verhogen van de motivatie van de (potentiële) lezer.

Een instantie die zich écht met leesbevordering bezighoudt, moet aan volgend beeld beantwoorden:

1. De instantie wenst om principiële, niet-commerciële redenen het leesgedrag te beïnvloeden.
2. Vooraleer tot actie over te gaan, onderzoekt ze de toestand nauwkeurig:
 - Is lectuur aanwezig? Is deze toegankelijk?
 - In welke mate is de doelgroep de kijk- of leestechneken machtig?
 - Hoeveel leest men? Waarom? Waar? Bibliotheekgebruik? Koopgedrag?
3. Doel, doelgroep en promotoren worden nauwkeurig bepaald. De doelgroep wordt daarbij dubbel afgebakend:
 - Wie leest er onvoldoende?
 - Wie wensen we te bereiken met onze actie?

Onvoldoende lezenden kunnen immers zowel direct als indirect aangepakt worden. Een bibliothecaris nodigt bijvoorbeeld leerlingen van de basisschool uit voor een bezoekje aan de bibliotheek. Of: hij geeft een lezing en tracht de ouders ervan te overtuigen, dat het goed is met hun kinderen naar de bibliotheek te komen.

4. Voor het opstarten van een actie is het nuttig na te gaan of andere instanties met vergelijkbare initiatieven bezig zijn of waren. Zo ja kan men, indien de actie reeds afgelopen is, nagaan welk het effect was. Indien men merkt dat anderen een soortgelijke actie plannen, is samenwerking aangewezen.
5. Rekening houdend met voorgaande, wordt de ideale remedie ontworpen.

LEESBEVORDERING IN VLAANDEREN

Vlaanderen blijft niet passief inzake lezen en leesbevordering. Deskundigen stellen met vreugde vast dat er een groeiende belangstelling is voor het boek en voor het lezen bij en door jongeren. Als redenen hiervoor noemen zij:

- meer interesse vanwege het onderwijs;
- beter geschoolde en enthousiaste bibliothecarissen; de geweldige opgang van jeugdbibliotheken;
- de opkomst van gespecialiseerde kinderboekenwinkels;
- inspanningen van de Bond van Grote en Jonge Gezinnen, de Stichting Lodewijk De Raet en van personen als Tilly Stuckens (Standaardgroep);
- kinderjuries en bekroningen;
- tv-uitzendingen als Tik Tak, Sesamstraat en de Draaimolens;
- een explosie van auteurslezingen;
- goede jonge Vlaamse auteurs en illustratoren, hoogwaardige prentenboeken van eigen bodem;
- de Jeugdboekenweek;
- een gunstig economisch klimaat;
- geïnteresseerde ouders, gesterkt door bovenstaande factoren.

Het is echter niet al goud wat blinkt. Kranten, damesbladen en andere tijdschriften besteedden de afgelopen tien jaar steeds minder aandacht aan jeugdliteratuur. Door hun brede verspreiding vormen zij nochtans een gedroomd medium voor de verbetering van het leesklimaat. Voorts is het uitbouwen van bibliotheken op zich onvoldoende. Zoals we reeds schreven, is het leesgedrag sterk klassebepaald. Voor vele bevolkingslagen is de bibliotheekdrempel nog steeds onoverkomelijk hoog.

SAMENWERKING

Een ander punt van ongenoegen is de gebrekkige samenwerking tussen leesbevorderaars in Vlaanderen. In Punt 4 van het ideaalbeeld suggereren we welke voordelen gecoördineerde leesbevordering biedt. De Duitse en Nederlandse collega's hebben dit reeds begrepen en richtten overkoepelende organen op. 'Die Deutsche Lesegesellschaft' bestaat al sinds 1977 en werd in 1987 opgevolgd door de ruimere 'Stiftung Lesen' (Stiftung Lesen 1990). De Stiftung Lesen werd in het leven geroepen om het lezen te bevorderen in de verelektroniserende mediacultuur, om de politieke en publieke opinie te overtuigen van het belang van lezen voor de cultuur, voor de gemeenschap en voor de economie. De vereniging wenst de leesvaardigheid, leesbereidheid en mediacompetentie in alle bevolkingslagen te verhogen. De Stiftung steunt initiatieven voor jeugd- en volwassenenvorming en promoot eveneens communicatieonderzoek.

De Nederlandse 'Stichting Lezen' ontstond in 1987 en is een voortzetting van het 'Samenwerkingsverband Leesbevordering' (°1985) (Stichting Lezen 1989). De Stichting stelt zich als doel de leescultuur in de meest brede zin te bevorderen:

- in de Nederlandse taal;
- voor alle leeftijden;
- voor alle vormen van gedrukte teksten.

De Stichting Lezen tracht zijn doel te realiseren door coördinatie van bestaande activiteiten. De binnen de Stichting samenwerkende instellingen zijn op het uitvoerende niveau werkzaam. De Stichting neemt hun taken niet over, maar heeft een coördinerende functie teneinde de effecten van de activiteiten te versterken. Dit kan gebeuren door de uitwisseling van informatie en door de harmonie, de samenhang van activiteiten te ondersteunen.

Tweemaal werd in Vlaanderen een ernstige poging ondernomen om de diverse leesbevorderaars samen aan tafel te zetten, telkens tevergeefs.

HET VBVB-INITIATIEF

In 1989 schrijft Wim de Mont, directeur van de Vereniging ter bevordering van het Vlaamse Boekwezen, in het themanummer 'Leesbevordering' van het tijdschrift 'Openbaar' (1989), dat er dringend nood is aan samenwerking op het vlak van de leesbevordering. Vanuit het boekbedrijf zijn er op dat ogenblik al enkele stappen gezet om de mogelijke oprichting van een Stichting Lezen te onderzoeken. De eerste contacten zijn gelegd. Wim de

Mont verwacht van de Stichting Lezen dat ze zal instaan voor inventarisatie, coördinatie, ontwikkeling van nieuwe initiatieven en research. De VBVB kan zorgen voor de verdeling van brochures en ander materiaal, en heeft zelfs al een bedrag voorzien voor de Stichting Lezen op de begroting van 1989. Het blijft echter bij woorden. Het VBVB-initiatief loopt op niets uit. Carlo Van Baelen oordeelt in 1991: 'Het VBVB-initiatief stelde niets voor: twee zonder haperen uitgesproken volzinnen op een opening van de boekenbeurs - een doelloos rondsturen van een vlot leesboek (essay?) van Marcel Janssens over leescultuur - 'uitslagraam' (sic) opkalefateren door t.a.v. buitenlandse collega's en de pers het modewoord 'leesbevordering' en strijd tegen de 'verfoeilijke beeldcultuur' te pas en te onpas in de mond te nemen'.

STICHTING LEZEN VLAANDEREN

Het door de Stichting Boek georganiseerde symposion 'Leesbevordering' (L.U.C. Diepenbeek, 24.11.1989) leidt tot de conclusie dat dringend werk dient te worden gemaakt van een gecoördineerde en gerichte actie 'Leesbevordering' in Vlaanderen (Gryphonck 1990a). Op 15 december 1989 wordt een voorbereidende werkgroep samengesteld met als leden A. Gryphonck (Stichting Boek), E. Heidbüchel (Bibliotheekwezen), A. Wouters (VBVB) en J. van Gool (NBLC - Stichting Lezen). In maart 1990 is de Blauwdruk voor een Vlaamse Stichting Lezen klaar (Gryphonck 1990b). Ze stelt zich tot doel 'Het bevorderen in Vlaanderen van de Nederlandstalige leescultuur in de meest brede betekenis van dat woord. (...) Haar taak bestaat erin te coördineren, te initiëren, te informeren, te documenteren, te studeren en te adviseren inzake leesbevordering'. De partners komen uit alle domeinen van de leesbevordering in ruime zin (dus ook: boekindustrie, basiseducatie) en storten jaarlijks een lidmaatschapsgeld in de gezamenlijke kas. Ook voorziet men overheidssubsidies en sponsoring als financieringsbronnen.

De Stichting Lezen is echter nooit van de grond gekomen. Bij gebrek aan medewerking en ondersteuning beslist de Stichting Boek het initiatief stop te zetten, net voor de geplande oprichtingsdatum, 8 oktober 1990. Gryphoncks constructie is te hoog gegrepen voor Vlaanderen. Vlaanderen heeft immers geen geschiedenis inzake leesbevorderingssamenwerking zoals Gryphoncks grote voorbeeld Nederland die wel heeft.

De medewerkers aan de Blauwdruk en de beoogde partners zijn wederzijds teleurgesteld en zelfs verbitterd. De leden van de werkgroep vragen zich af waarom men niet onmiddellijk akkoord gaat met de uitgewerkte plannen. De tegenpartij ergert zich vooral aan de geringe eigen inhoudelijke inbreng. De potentiële partners hadden (verkeerdelijk) de indruk dat

inbreng van hun kant ongewenst en onmogelijk was. En er was de financiële kant van de zaak. De werkgroep had de financiële capaciteiten van de toekomstige partners duidelijk overschat. Toch stonden de kandidaat-participanten niet volledig negatief t.o.v. de plannen van de Stichting Boek. Ze reageerden dan ook verbijsterd op de onaangekondigde en onverwachte stopzetting.

Grondoorzaak van het mislukken was de onverzoenbaarheid tussen de formele en theoretische plannen van de basisploeg en de pragmatische ingesteldheid van de toekomstige participanten. De Blauwdruk bevatte geen concrete plannen. Tevens waren er verschillende subjectieve hinderpalen. E. Gryndonck weigerde pertinent de zinsnede 'Nederlandstalige leescultuur' uit de Blauwdruk te schrappen. Enkele partners, onder andere de Plob (Pluralistische Organisatie voor Bibliotheekgebruik) verlangden dit omwille van hun bezigheden in de migrantenwerking en in de Basiseducatie. Een ander probleem was dat de contacten tussen de VBVB (in casu A. Wouters) en de Stichting Boek nooit optimaal geweest zijn. De meer pragmatische VBVB-opstelling botste met het theoretische credo van de Stichting Boek. A. Wouters zag geen nut in een wetenschappelijk onderbouwd boekbeleid zoals de Stichting Boek dit voorstond.

DENKTANK SAMENWERKING IN VLAANDEREN

Op dit ogenblik zijn er geen initiatieven inzake leesbevorderingscoördinatie lopende in Vlaanderen. Onder meer de typisch Belgische verzuiling belemmert diepgaande en blijvende contacten. De wil tot samenwerking is nochtans aanwezig. Althans, de wil om in een boot te stappen die een andere instantie laat varen. Niemand solliciteert voor de job van stuurman. Ook de overheid neemt nauwelijks stimulerende maatregelen.

De Stichting Lezen van Gryndonck was te hoog gegrepen voor Vlaanderen. De Vlaamse leesbevorderaars zijn nog niet rijp voor deelname aan een dergelijke constructie. Op de vraag of er überhaupt samenwerking inzake leesbevordering mogelijk is, antwoorden de betrokkenen vastberaden 'já'. Wim de Mont van het VBVB denkt aan de oprichting van een samenwerkingsplatform waarin alle sectoren van het boek vertegenwoordigd zijn. Annemie Vercruyssen van de Plob gaat in dezelfde richting. Zij suggereert een kleinschalige en pragmatische instantie in het leven te roepen. Het probleem is een stuwende en leidinggevende persoon te vinden die aanvaardbaar is voor alle sectoren, partijen en zuilen. De eerste taak van deze organisator is: inventarisatie. Carlo Van Baelen omschrijft een soortgelijk project. Hij was een groot voorstander van het Gryndonck-initiatief, maar nu ziet hij slechts één alternatief: doorheen concrete acties én met vers geld op tafel een platformtekst uitschrijven. Eric Heidbüchel

droomt van een algemeen gecoördineerd leesbeleid waarvan leesbevordering een onderdeel is. Hij meent dat alleen een initiatief van een hoge bestuursfunctionaris die zich buiten en boven het strijdgewoel van de lagere echelons kan plaatsen, kans van slagen heeft. De overheid moet beginnen met haar inspanningen tot een echt beleid om te vormen. Ze voorziet in de middelen en ontwikkelt tegelijkertijd in samenwerking met de partners een visie op de ontwikkeling van het lezen, waarin de nadruk ligt op samen werken en samen doen. Door een stelsel van 'gecoördineerde lees-subsidies' verplicht de overheid producenten, intermediairen en consumenten zelfs tot samenwerking onder het motto 'geen coördinatie, geen centen'.

EIGEN VOORSTEL VOOR EEN GECOÖRDINEERD VLAAMS LEESBEVORDERINGSBELEID

De vorige Vlaamse executieve o.l.v. minister-president Van den Brande (Van den Brande I) uitte in haar regeringsverklaring het voornemen om tijdens haar legislatuur de strijd tegen de ontlezing aan te binden. De executieve kan hiervoor steunen op de ervaring van de bestaande leesbevorderings- en alfabetiseringsorganisaties. Probleem is echter, dat de sector, haar gelden en haar middelen enorm versnipperd zijn. Samenwerkingspogingen mislukten echter steeds. Op basis van de buitenlandse realisaties, de vroegere Vlaamse coördinatiepogingen, de ideeën van deskundigen en de huidige lees(bevorderings)situatie stellen we een realistisch Samenwerkingsverband voor dat de executieve zal helpen bij het realiseren van de regeringsverklaring.

De eerste stap naar een Samenwerkingsverband Leesbevordering is een inventaris maken van de Vlaamse lees- en leesbevorderingswereld. Een interuniversitaire kerngroep bestaande uit gespecialiseerde onderzoekers van verschillende faculteiten en medewerkers 'uit het veld' ontwerpt een prioriteitenlijst en een ideaal leesbevorderingsplan voor Vlaanderen. Ze sturen een vragenlijst aan alle Vlaamse leesbevorderaars en vergelijken de resultaten met het ideaalplan. Zo kan men mogelijke 'witte vlekken' ontdekken, groepen die ten onrechte nog niet het doelwit van acties zijn. Nadat dit onderzoek beëindigd is, worden de resultaten gepubliceerd en nodigt men de geregistreerde leesbevorderaars uit op een symposium waar de kerngroep uitleg geeft bij haar activiteiten en de leesbevorderaars met mekaar kunnen kennismaken. In een volgend stadium worden de leesbevorderaars nogmaals uitgenodigd, ditmaal voor gedetailleerde gesprekken per doel en doelgroep. Tijdens deze bijeenkomsten wordt gezocht naar reële coördinatie- en samenwerkingsmogelijkheden. Uit deze gespreksgroepen kunnen mini-platforms groeien: de partners bespreken en verdelen het terrein (ieder een eigen doel) en gebruiken mekaars know-

how. Een verdere stap is: een gemeenschappelijke actie ontwerpen die ieder concretiseert naar zijn eigen publiek en achterban toe. Er ontstaan zo dus meerdere, onafhankelijk opererende overlegkernen, elk met een specifieke doelstelling, waaraan de deelnemers op geen enkele manier formeel gebonden zijn. Ieder financiert zijn realisaties immers uit eigen kas. Wanneer meerdere platforms goed draaien, zoekt de kerngroep naar een aangepaste institutionalisering. De afzonderlijke bijdragen zullen immers beter opvallen, indien ze onder één vlag varen. Daarenboven levert samenwerking heel wat financiële voordelen. Doorheen zijn lidmaatschap aan het Samenwerkingsverband bewaart elk lid zijn eigenheid. Men blijft zelf onafhankelijk actief, maar opereert mede onder de naam van het samenwerkingsverband dat zorgt voor een gecentraliseerde P.R., extra gelden en een jaarlijks thematisch project.

DE TOEKOMST?

We menen dat het boven geschetste Samenwerkingsverband in Vlaanderen haalbaar is. De leesbevorderaars zien de noodzaak in van en de mogelijkheden voor samenwerking. Ze worden hierbij echter onvoldoende gesteund door de brede socio-culturele omgeving. De Vlaamse beleidsmensen zijn blind voor het onaangepaste leesgedrag van de bevolking en de gevolgen daarvan. De overheid is zich nauwelijks bewust van het probleem. De reeds geciteerde passage in het regeerakkoord is ongetwijfeld een stap in de goede richting, maar getuigt nog van verouderde Postmaanse ideeën en neigt in de commerciële richting, ruikt sterk naar boekpromotie. Bijgevolg zijn de middelen waarover de leesbevorderingsorganisaties beschikken, beschamend gering en is een lange-termijnplanning onmogelijk. Personeelsleden met een nepstatuut zijn alom aanwezig.

De grote cultuurorganisaties laten vaak alarmerende berichten horen, maar schuiven zelden efficiënte oplossingen naar voren. De meeste leden van het Davidsfonds, het Vermeylenfonds en het Willemsfonds zijn immers regelmatige lezers. De literatuuractiviteiten die de cultuurkoepels organiseren zijn derhalve niet leesbevorderend in de door ons bedoelde democratiserende betekenis.

Ook het bedrijfsleven neemt weinig initiatieven, al heeft het er alle baat bij dat de werknemers meer en dus beter lezen.

Er schort tevens heel wat aan de morele ondersteuning van leesbevordering. Hier zijn taken weggelegd voor het onderwijs, voor de media en de socio-culturele sector. Het onderwijs bevordert het lezen in vele gevallen helemaal niet. Het bezorgt kinderen vaak een enorme dégoût voor het boek door onverantwoord archaïsch literatuuronderwijs, gebaseerd op bloemlezingen die jongeren absoluut niet smaken. Progressieve leerkrach-

ten hebben gelukkig ingezien dat het hedendaagse boekenaanbod heel wat kwalitatief hoogstaande titels met motiverende thema's bevat. Maar door op school aan leesbevordering te doen gaan leerlingen lezen niet als vrijetijdsbesteding appreciëren, maar beschouwen ze het als een vak als een ander. Bovendien dragen heel wat mensen hun leven lang de herinnering aan slechte schoolse ervaringen mee. De houding t.o.v. geassocieerde bezigheden wordt hierdoor gekleurd. Deze negativiteit belemmert onder andere het ontwikkelen van een gezond leespatroon. De kleinsten worden via de school helemaal niet bereikt.

Louter opportunistische redenen zouden de printmedia ertoe moeten bewegen regelmatig aandacht te schenken aan boeken, lezen en leesbevordering. De populariteit van beide omroepen, openbare en niet-openbare, maakt hen tot een gedroomd kanaal voor elke actievoerder.

De invloed van socio-culturele verenigingen allerhande wordt waarschijnlijk onderschat. Vanuit hun bekommernis om de welvaart en het welzijn van hun leden, zijn zij aan zichzelf verplicht aandacht te schenken aan het leesgedrag. Ze zouden voor ouders en grootouders cursussen moeten organiseren waarin zowel theoretische informatie gegeven wordt over het belang van boeken en van lezen voor kinderen en voor volwassenen, als praktische tips over keuze van boeken, voorlezen enz. Hiermee eindig ik dit artikel met een fundamenteel gegeven: de rol van de ouders en de primaire omgeving in het leesbevorderingsproces. Hun houding t.o.v. boeken en lezen bepaalt grotendeels de attitude van de kinderen. Het is dus bijzonder belangrijk activiteiten te ontwikkelen die de ouders leren hoe plezierig en voordelig lezen is en hoe zij hun kinderen kunnen motiveren om vaker te lezen (Köcher 1990). Vlaamse leesbevorderaars werken echter vooral via bibliotheken en scholen. Deze aanpak biedt ongetwijfeld voordelen, maar ook belangrijke nadelen. De bibliotheekdrempel is vaak een onoverkomelijke helling. Activiteiten in en door de bibliotheek georganiseerd bereiken zelden niet-lers. Een benadering via de school lijkt daarom meer aangewezen. Alle kinderen gaan immers naar school. Projecten waaraan klassikaal wordt deelgenomen bereiken dus de volledige doelgroep, in theorie althans. We zegden reeds dat de combinatie school-leesbevordering minder aangewezen is. We pleiten er dus voor door middel van allerhande activiteiten, in het leven geroepen door media en socio-culturele organisaties, de ouders ertoe aan te sporen hun kinderen tot lezen te stimuleren.

(*) Dit artikel is gebaseerd op haar eindverhandeling *Leesbevordering. Theorie en buitenlandse praktijkervaring : naar een gecoördineerd Vlaams leesbevorderingsbeleid*, Fac. Soc. Wet., Dep. Comm. Wet., K.U. Leuven, juli 1992, 185 blz. Promotor: Dr. W. Van der biesen.

LITERATUURLIJST

- Chambers, A. (1984), *Introducing books to children*. Boston, Heinemann, Educ. Books.
- de Mont, W. (1989), Boekenbranche en leesbevordering, op zoek naar het perpetuum mobile, *Openbaar*, (2/3): 68-71.
- Freeman-Smulders, A. (1983), *Het kinderboek als struikelblok*. Den Haag, NBLC.
- Fritz, A. (1990), Lesen in der Mediengesellschaft, pp. 103 in Brinkmann, A., *Lesen im internationalen Vergleich*. Mainz, Stiftung Lesen.
- Grypdonck, A. (Red.) (1990a), *Leesbevordering, een symposionbundel van de Stichting Boek*. Antwerpen, VBC.
- Grypdonck, A. (1990b), *Blauwdruk voor een stichting lezen in Vlaanderen*. Hasselt, Stichting Boek.
- Hoffman, H. (1991), Lesen setzt Orientierungen, pp. 10 in Andriesen, U. et al., *In Sachen Lesekultur*. Bohn, Bundesministerium für Bildung und Wissenschaft.
- Köcher, R. (1990), *Familie und Lesen*. Berlin, Archiv zur Soziologie.
- Van Gool, J. (1984), *Leesbevordering, een voorlopig rapport*. Den Haag, NBLC.
- X (1989), *Meerjarenplan 1990-1993*. Stichting Lezen.
- X (1990), *Stiftung Lesen 1. Tätigkeitsbericht 1989-90*. Mainz, Stiftung Lesen.